

Народня Бібліотека

Ч. 13

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

НАЙМИЧКА

НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Ч. 13.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

НАЙМИЧКА

ПОЕМА

К Р А К І В 1 9 4 0
У К Р А І Н С Ь К Е В И Д А В Н И Ц Т В О

Накладом «Українського Видавництва», Краків,
Кармелітська ч. 34, II.

Друк: «Нова Друкарня Денникова» під комі-
сарською управою, Краків, вул. Ожешкової 7.

ПРОЛОГ.

У неділю вранці рано
Поле крилося туманом;
У тумані на могилі,
Як тополя похилилась
Молодиця молодая.
Щось до лона пригортає
Та з туманом розмовляє:
„Ой, тумане, тумане,
Мій латаний талане!
Чому мене не сховаєш
Отут серед лану?
Чому мене не задавиш,
У землю не вдавиш?
Чому мені злої долі,
Чом віку не збавиш?
Ні, не дави, туманочку!
Сховай тільки в полі,
Щоб ніхто не знав, не бачив
Моєї недолі!
Я не одна — єсть у мене
І батько і мати...
Єсть у мене, — туманочку,
Туманочку, брате, —
Дитя моє, мій синочку,
Нехрещений сину!

Не я тебе хреститиму
На лиху годину;
Чужі люди хреститимуть, —
Я не буду знати,
Як і зовуть . . . Дитя моє!
Я була багата . . .
Не лай мене! Молитимусь,
Із самого неба
Долю виплачу сльозами
І пошлю до тебе!«

Пішла полем ридаючи,
В тумані ховалась,
Та крізь сльози тихесенько
Про вдову співала,
Як удова в Дунаєві
Синів поховала:

»Ой, в полі могила;
Там удова ходила, —
Там ходила, гуляла,
Труп-зілля шукала.
Труп-зілля не найшла,
Та синів двох привела,
В китаєчку товила
І на Дунай обнесла:
«Тихий, тихий Дунай!
«Моїх діток забавляй.
«Ти, жовтенький пісок!
«Нагодуй моїх діток,
«І скупай, і сповий,
«І собою укрий!»

I.

Був собі дід та баба,
З давнього давна, у гаї над ставом,
Удвох собі на хуторі жили,
Як діточок двоє,
Усюди обое.

Ще змалечку удвох ягнята пасли,
А потім побралися,
Худоби діждалися,
Придбали хутір, став і млин,
Садок у гаї розвели
І пасіку чималу, —
Всього надбали.

Та діточок у їх Біг-ма,
А смерть з косою за плечима.

Хто ж їх старість привітає,
За дитину стане?

Хто заплаче, поховає?

Хто душу спомяне?

Хто поживе добро чесно

В добрую годину,

І згадає дякуючи,

Як своя дитина?...

Тяжко дітей годувати

У безверхій хаті.

А ще гірше старітися

У білих палатах,

Старітися, умірати,

Добро покидати

Чужим людям, чужим дітям

На сміх, на розтрату!

II.

І дід і баба в неділю
На призьбі вдвох собі сиділи
Гарненько, в білих сорочках.
Сіяло сонце в небесах, —
А-ні хмариночки, та тихо,
Та любо, як у раї.
Сховалося у серці лихо,
Як звір у темнім гаї.

В такім раї чого б, бач-ся,
Старцям сумувати?
Чи то давне яке лихо
Прокинулось в хаті?
Чи вчорашне, задалене
Знов заворушилось?
Чи ще тільки заклюнулось,
І рай запалило?

Не знаю, що і після чого
Старі сумують. Може, вже
Оце збираються до Бога,
Та хто в далекую дорогу
Ім добре коней запряже?
— „А хто нас, Насте, поховає,
Як помремо?”

— »Сама не знаю!

Я все оце міркувала,
Та аж сумно стало:
Одинокі зостарілись...
Кому понадбали
Добра цього?»

— „Стривай лишень!
Чи чуєш? Щось плаче
За ворітьми, мов дитина!
Побіжим лиш! Бачиш?
Я згадував, що щось буде!“
І разом схопились,
Та до воріт.

Прибігають,
Мовчки зупинились:
Перед самим перелазом
Дитина сповита,
Та не туго ї новенькою
Свитиною вкрита;
Бо то мати сповивала,
І літом укрила
Останньою свитиною!
Дивились, молились
Старі мої.

А сердешне
Неначе благає:
Випручало рученята
Й до їх простягає
Малюсенкі... І замовкло.
Неначе не плаче,
Тільки пхика.

— „А що, Насте?
Я й казав! От бачиш!
От і талан, от і доля!
І не одинокі!
Бери ж лишень та сповивай!...“

Ач, яке, нівроку!
Неси ж в хату, а я верхи
Кинусь за кумами
В Городище.”

Чудно якось

Діється між нами!
Один сина проклинає,
З хати виганяє;
Другий свічечку, сердешний,
Потом заробляє
Та, ридаючи, становить
Перед образами:
Нема дітей... Чудно якось
Діється між нами!

III.

Аж три пари на radoщах
Куми назбірала,
Та ввечері й охрестили
І Марком назвали..
Росте Марко. Старі мої
Не знають, де діти,
Де посадить, де положить
І що з ним робити.
Минає рік. Росте Марко,
І дійна корова
У роскоші купається.
Аж ось чорноброва
Та молода, білолиця

Прийшла молодиця
На той хутір благодатний
У найми проситься.

— „А що ж?” — каже — „возьмем
Насте?”

— »Возьмемо, Трохиме,
Бо ми старі, нездужаем,
Та таки й дитина,
Хоча воно вже й піросло,
То все ж таки треба
Коло його піклуватись.«
— „Та воно-то треба,
Бо й я свою часточку
Прожив, слава Богу,
Підтоптався. Так що ж тепер,
Що візьмеш, небого?
За рік, чи як?”

— »А, що дасте...«

— „Е, ні! Треба знати, —
Треба дочко, лічить плату,
Зароблену плату;
Бо сказано: хто не лічить,
То той і не має.
Так отак хиба, небого:
Ні ти нас не знаєш,
Ні ми тебе; а поживеш,
Роздивишся в хаті,
Та й ми тебе побачимо, —
Отоді й за плату.
Чи так, дочко?”

— »Добре дядьку!«
— „Просимо ж у хату!“
Поєднались.

Молодиця

Рада та весела,
Ніби з паном повінчалась,
Закупила села.
І у хаті, і на дворі,
І коло скотини,
Увечорі і вдосвіта;
А коло дитини
Так і пада, ніби мати!
В будень і в неділю
Головоньку йому змиє,
Й сорочечку білу
Що-день божий надіває;
Грається, співає,
Робить возики, а в свято
То й з рук не спускає.
Дивуються старі мої
Та моляться Богу.
А наймичка невсипуца
Що-вечір, небога,
Свою долю проклинає,
Тяжко-важко плаче;
І ніхто того не чує,
Не знає й не бачить,
Опріч Марка маленького.
Так воно не знає,
Чого наймичка сльозами
Його умиває,

Не зна Марко, чого вона
Так його цілує,
Сама не зїсть і не допе, —
Його нагодує.
Не зна Марко, як в колисці
Часом серед ночі
Прокинеться, ворухнеться,
То вона вже скочить,
І укриє й перехрестить,
Тихо заколише:
Вона чує з тії хати,
Як дитина дише.
Вранці Марко до наймички
Ручки простягає,
І »мамою« невсипущу
Ганну величає.
Не зна Марко, росте собі,
Росте, виростає.

IV.

Чимало літ перевернулось,
Води чимало утекло;
І в хутір лихо завернуло,
І сліз чимало принесло.
Бабусю Настю поховали,
І ледве-ледве одволали
Трохима діда.

Прогуло
Прокляте лихо, та й заснуло.
На хутір знову благодать

Зза гаю темного вернулась
До діда в хату спочивать.

Уже Марко чумакуе

І восени не ноче
Ні під хатою, ні в хаті, —
Кого небудь треба сватать.
„Кого ж би тут?” старий дума
І просить поради
У наймички. А наймичка
До царівни б рада
Слать старости: »Треба Марка
Самого спитати.«
— „Добре, дочко! Спитаємо,
Та й будемо сватать.”
Розпитали, порадились,
Та й за старостами
Пішов Марко. Вернулися
Люде з рушниками,
З святим хлібом зміненим.
Панну у жупані,
Таку кралю висватали,
Що хоч за гетьмана,
То не сором. Отаке-то
Диво запопали!

— „Спасибі вам!” — старий каже.
— »Тепер, щоб ви знали,
Треба краю доводити,
Коли й де вінчати,
Та й весілля! Та ще ось-що:
Хто в нас буде мати?
Не дожила моя Настя!...”
Та й заливсь сльозами.

А наймичка у порогу
Вхопилась руками
За одвірок, та й зомліла.
Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала:
»Мати... мати... мати!...«

V.

Через тиждень молодиці
Коровай місили
На хуторі.

Старий батько

З усієї сили
З молодицями танцює,
Та двір вимітає,
Та прохожих, проїзжачих
У двір закликає,
Та вареною частує,
На весілля просить.
Знай, бігає, а самого
Ледве ноги носять.
Скрізь гармидер та реготня
В хаті і на дворі,
І жолоби викотили
З нової комори.
Скрізь порання: печуть, варять,
Вимітають, миють...
Та все чужі.

Де ж наймичка?

На прощу у Київ
Пішла Ганна. Благов старий,
А Марко аж плакав,
Щоб була вона за матірЬ.
— »Ні, Марку! Ніяко
Мені матірю сидіти:
То багаті люде,
А я наймичка; ще й з тебе
Сміятися будуть.
Нехай Бог вам помагає!
Піду помолюся
Усім святим у Києві,
Та й знову вернуся
В вашу хату, як приймете.
Поки маю сили,
Трудитимусь.»

Чистим серцем

Поблагословила
Свого Марка, заплакала
Й пішла за ворота.

Розвернулося весілля,
Музикам робота
І підковам. Вареною
Столи й лави миють.
А наймичка шкандибає,
Поспішає в Київ.
Прийшла в Київ, не спочила:
У міщанки стала,
Найнялася носити воду,
Бо грошей не стало

На молебствіє Варвари.
Носила, носила,
Кіп із вісім заробила,
Й Маркові купила
Святу шапочку в печерах
У Йвана святого,
Щоб голова не боліла
В Марка молодого;
І перстеник у Варвари
Невістці достала
І всім святим поклонившись,
Додому верталась.

Вернулася. Катерина
І Марко зостріли
За ворітьми, ввели в хату
Й за стіл посадили;
Напували й годували,
Про Київ питали,
І в кімнаті Катерина
Одпочить послала.

»За що вони мене люблять?
За що поважають?
О, Боже мій милосердий!
Може, вони знають?
Може, вони догадались?..
Ні, не догадались.
Вони добрі...«

І наймичка

Тяжко заридала.

VI.

Тричі крига замерзала,
Тричі розтавала, —
Тричі наймичку у Київ
Катря провозжала,
Так як матір. І в четвертий
Провела небогу
Аж у поле, до могили,
І молила Бога,
Щоб швиденько верталася,
Бо без неї в хаті
Якось сумно, ніби мати
Покинула хату.

* * *

Після Пречистої в неділю,
Та після Першої, Трохим
Старий сидів в сорочці білій,
В брилі, на призьбі. Перед ним
З собакою унучок грався,
А внучку в юпку одяглась
У Катрину, і ніби йшла
До діда в гості. Засміявся
Старий і внучку привітав,
Неначе справді-молодицю.
— „А де ж ти діла паляницю?
Чи, може, в лісі хто одняв?
Чи по-просту — забула взяти?
Чи, може, що й не напекла?“

Е, сором, сором! Лепська мати!"
Аж зирк! — і наймичка ввійшла
На двір.

Побіг старий стрічати
З унуками свою Ганну.
— »А Марко в дорозі?« —
Ганна діда питалася.
— „В дорозі ще й досі.”
— »А я ледве додибала
До вашої хати.
Не хотілось на чужині
Одній умірати!
Коли б Марка діждатися!
Так щось тяжко стало...«
І внучатам із клуночка
Гостинці виймала:
І хрестики, й дукачики,
Й намиста разочок
Ориночці, і червоний
З фольги образочок;
А Карпові соловейка
Та коників пару;
І четвертий уже перстень
Святої Варвари
Катерині; а дідові
Із воску святого
Три свічечки; а Маркові
І собі нічого
Не принесла: не купила,
Бо грошей не стало,
А заробить нездужала.

— »А ось ще осталось
Пів бубличка!«
Й по шматочку
Дітям розділила.

VII.

Ввійшла в хату. Катерина
Йй ноги умила
Йй полуднувать посадила.
Не пила й не їла
Стара Ганна.

— »Катерино!

Коли в нас неділя?«?

— „Після-завтра.”

— »Треба буде

Акафист найняти
Миколаєві святому
Йй на часточку дати,
Бо щось Марко забарився...
Може, де в дорозі
Занедужав, сохрани Боже!«
Йй покапали сльози
З старих очей замучених.
Ледве-ледве встала
Ізза стола.

— »Катерино!

Не та вже я стала:
Зледаціла, нездужаю
І на ноги встати.
Тяжко, Катре, умірати
В чужій, теплій хаті!«

Занедужала небога,
Уже й причащали,
Й маслосвятіє служили, —
Ні, не помагало!
Старий Трохим по подвірю
Мов убитий ходить;
Катерина з болящої
І очей не зводить, —
Катерина коло неї
І днює й ночує.
А тим часом сичі в ночі
Недобре вішують
На коморі. Болящая
Що-день, що-година,
Ледве чути, питається:
— »Доню Катерино!
Чи ще Марко не приїхав?
Ох, як би я знала,
Що діждуся, що побачу,
То ще б подождала!«

VIII.

Іде Марко з чумаками;
Ідучи, співає,
Не поспіша до господи,
Везе Марко Катерині
Сукна дорогого,
А батькові шитий пояс
Шовку червоного,

А наймицці на очіпок
Парчі золотої
І червону добру хустку
З білою габою,
А діточкам черевички,
Фіг та винограду,
А всім вкупі червоного
Вина з Цариграду
Відер з трое у барилі,
І кавяру з Дону, —
Всього везе та не знає,
Що діється дома!

Іде Марко, не журиться.
Прийшов, слава Богу!
І ворота одчиняє,
І молиться Богу.

— »Чи чуєш ти, Катерино?
Біжи зустрічати!
Уже прийшов! Біжи швидче,
Швидче веди в хату!
Слава Тобі, Спасителю!
Насилу діждала!
І »Отче наш« тихо-тихо,
Мов крізь сон, читала.

Старий воли випрягає,
Занози ховає
Мережані, а Катруся
Марка оглядає.
— „А де ж Ганна, Катерино?

Я пак і байдуже!
Чи не вмерла?»

— »Ні, не вмерла,

А дуже нездужа.
Ходім лишень в малу хату,
Поки випрягає
Воли батько; вона тебе,
Марку, дожидає.»

Війшов Марко в малу хату
І став у порогу...
Аж злякався. Ганна шепче:
— »Слава, слава Богу!
Ходи сюди, не лякайся!...
Вийди, Катре, з хати!
Я щось маю розпитати,
Дещо розказати.»

Вийшла з хати Катерина,
А Марко схилився
До наймички у голови.
— »Марку! Подивися,
Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я...»

Тай заніміла.

Марко плакав, дивувався.
Знов очі відкрила,
Пильно-пильно подивилась, —
Й сльози покотились.
— »Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті...

Прости мене, мій синочку!

Я . . . я твоя мати!«

Тай замовкла . . .

Зомлів Марко,

Й земля задріжала.

Прокинувся . . . до матері —

А мати вже спала!

13. XI. 1845.

Переяслав.

9. 1. 1942

